

Леся Романча,

мол. наук. співробітник НБУВ

Джерела з історії Музею театрального, музичного і кіномистецтва України (1921–1934)

Автор описує джерела інформації про заснування та діяльність Музею театрального, музичного і кіномистецтва України. Особливу увагу у статті приділено біографічним матеріалам та творчим напрацюванням першого керівника музею Петра Івановича Руліна.

Ключові слова: Музей театрального, музичного і кіномистецтва України, архівні матеріали, Всеукраїнська академія наук (Національна академія наук України).

The present paper describes sources of information about founding and activity of Museum of Theatrical, Musical and Cinematographic Arts of Ukraine. Special attention is given to biographic materials and list of scientific transactions of first leader of museum Peter I. Rulin.

Keywords: Museum of Theatrical, Musical and Cinematographic Arts of Ukraine, archived materials, National Academy of Sciences of Ukraine.

Музею театрального, музичного і кіномистецтва України у 2008 р. виповнилось 85 років від часу заснування (первісна назва – «Український театральний музей»).

Сьогодні установа володіє безцінними скарбами з історії українського театру. Тут і «Вертеп» XVIII ст., і унікальні афіші та документи театрального життя XIX ст., меморіальна спадщина видатних корифеїв українського театру М. Кропивницького, М. Заньковецької, братів Тобілевичів та інших діячів української дореволюційної сцени. Велика кількість зібраних експонатів стосується радянських драматичних і музичних театрів. Численні фото, ескізи, макети, театральні костюми, твори скульптури і живопису дають уявлення про історію театральних колективів радянської України, про таких видатних діячів театру, як А. Бучма, І. Мар'яненко, Ю. Шумський, Г. Юра, Л. Курбас, М. Крушельницький, В. Василько, Н. Ужвій, М. Литвиненко-Вольгемут, З. Гайдай та ін. На сьогоднішній день загальний фонд музею становить понад 250 тис. одиниць зберігання. За кількістю експонатів це один з найбільших музеїв України.

Історія створення і розвитку **Українського театрального музею** (далі – УТМ), особливо його діяльність у період перебування під опікою ВУАН (з 1926 р. по 1936-й) й нині залишається маловідомою сторінкою історії української культури.

Окремі відомості про заснування та становлення музею, поповнення фондів матеріалами містяться у публікаціях його першого директора П. І. Руліна [32, с. 197–198]. Про історію створення музею йдеться у статті театрального діяча, мистецтво-

знавця В. Василька-Міляєва «До справи створення театрального музею» [2, с. 4]. Також важлива у цьому сенсі невеличка брошура (перший друкований орган музею) «Український театральний музей: Завдання і перспективи» (1927 р.) [34, с. 1–21]. Про устанovu згадує і Н. Д. Полонська-Василенко у своїй книзі «Українська Академія наук. Нарис історії» [31, с. 168]. Серед сучасних авторів до цієї теми звертався О. І. Бонь. У дисертації, досліджуючи особистий фонд О. П. Новицького, даному музею він присвятив цілий розділ [1, с. 160–178].

Слід відзначити, що значний масив інформації про УТМ при ВУАН містять документи Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі ІР НБУВ), зокрема ті, що зберігаються у фондах: X, 279, 291, 285. Вирізняються змістовністю: «Український театральний музей (замітка про роботу музею)» [4, арк. 7–8], рукопис відомого мистецтвознавця, академіка ВУАН О. П. Новицького «Катедра й кабінет українського мистецтва», де розкривається історія заснування музею та його наукова діяльність протягом 1926–1928 рр. [3, арк. 6]. Важливі документи про діяльність музею зберігаються у Науковому архіві Інституту археології Національної академії наук України (НА ІА НАНУ) [30, арк. 68], Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва (ЦДАМЛМ). Проте, детально документи, матеріали фондів Музею театрального, музичного і кіномистецтва України ще не висвітлювалися фахівцями, хоча в цьому є нагальна потреба.

З фондами музею у 20–30-х рр. працювали відомі фахівці. Так, вертеп на основі музейних фондів

досліджував співробітник історичних установ Є. Марковський (заарештований у 1932 р.), матеріали про «Молодий театр» вивчав Ю. Блохін. Творчі здобутки науковців увійшли до «Річника Українського театрального музею», що побачив світ у 1929 р. Видання містило статті та матеріали з історії українського театру. Серед них привертають увагу публікації фундаторів музею – В. Василька і П. Рупіна [32, с. 194–197, 198–217].

Датою заснування Українського театрального музею В. Василько-Миляїв (Міляєв) вважав 30 січня 1923 р., коли було обрано Музейну комісію з працівників «Березоля». Саме вона мала завдання організувати перший в Україні театральный музей. До складу музейної комісії входили: В. Василько-Миляїв (голова комісії і відповідальний керівник музею), Л. Гаккебуш (заступник голови), Л. Швачко (секретар комісії). Пізніше Комісія поповнювалася такими діячами, як Л. Сердюк, П. Масоха, В. Тихонович, Д. Демущий. Певний час музей не мав власного приміщення, фондів та фінансування. За словами В. Василька, одна тільки назва «Театральний Музей при МО «Березіль» багатьох відштовхувала. Молоді діячі культури доволі довго не могли вийти на конкретні результати. Однак, вдалося запровадити обов'язковий музейний податок: кожен із березольців мусив передати Музейній комісії мінімум дві речі, що мали стосунок до історії вітчизняного театру або взагалі театру на Україні. Було також виділено невеличку комірчину, яка використовувалась у якості приміщення.

31 грудня 1923 р. музей влаштував свою першу виставку, на яку запросили всіх друзів театру «Березіль», розмістили найкращі речі, ескізи, унікальні фото, афіші. Про решту експонатів, зокрема, костюми, повідомлялося у спеціальних списках, які висіли на стінах. Проте остаточно Театральний музей при «Березолі» здобув собі право на життя, коли Мистецькому об'єднанню «Березіль», за постановою Київського Губвиконкому, передали приміщення театру ім. Леніна. Тут восени 1924 р. музей одержав 3 кімнати у фойє театру. На початку 1926 р. В. Василько вийшов зі складу Мистецького об'єднання «Березіль» і передав керівництво Театральним музеєм Л. Сердюкові, найактивнішому його співробітнику [32, с. 193–196].

Досить цікава інформація про перипетії, пов'язані з організацією музею міститься у статтях В. Василька, видрукованих у журналі «Нове мистецтво» [2, с. 5–7] та газеті «Культура і побут» за 2 серпня 1925 р. [29, арк. 1–2].

Влітку 1926 р. у зв'язку з переведенням «Березо-

лі» до Харкова Театральний музей передається Всеукраїнській Академії Наук. Про це свідчить низка офіційних документів, зокрема, лист ВУАН від 25 квітня 1926 р. до правління Мистецького об'єднання «Березіль» про передачу колекції театральних речей [25, арк. 1]. У виписці з протоколу МО «Березіль» про ухвалу передати Театральний музей Академії наук (2 травня 1926 р.) вказано, що Музейна комісія театру зобов'язана зв'язатися у цій справі з ВУАН і передати їй музей за актом [27, арк. 1]. 21 травня 1926 р. було видано мандат П. І. Рупіну, співробітнику ВУАН, театрознавцю, на прийняття від МО «Березіль» Театрального музею [26, арк. 1].

29 травня 1926 р. відбулася передача музею до ВУАН. Про це свідчить акт передачі майна, завірний Л. Сердюком і П. Масохою, з одного боку, та П. Рупіним, з другого; музейне майно було описане, у результаті підрахунку вийшло приблизно 1795 речей [28, арк. 1–3]. Факт приєднання зафіксовано й у замітці О. П. Новицького про роботу Кафедри та кабінету за 1929–1930 рр. [3, арк. 3].

Однак офіційною датою заснування Українського театрального музею при ВУАН вважається 14 жовтня 1926 р., хоча приміщення установа змогла отримати тільки у 1927 р. – у 24-му корпусі Лаври [4, арк. 1, 3].

Судячи із запрошення на відкриття, адресованого П. М. Попову і підписаного академіком О. Новицьким та керівником музею П. Рупіним [13, арк. 1], Український театральный музей при ВУАН відкрився 13 листопада 1927 р. До речі, таке ж запрошення зберігається в архіві музею [18, арк. 1].

Варто відзначити, що саме науково-дослідна робота УТМ стала підґрунтям для передачі його до ВУАН та визначення існування установи при Кафедрі українського мистецтва Академії. В «Історичній записці Історично-філологічного відділу ВУАН» (1929 р.) підкреслювалося, що музей співпрацював з театрами різних масштабів, кваліфікації та напрямів, ставлячись до них як до об'єкта своїх студій та експозицій, тому тільки зв'язок з Академією міг забезпечити установі підведення під його експозиційну та дослідну роботу справжньої наукової бази [11, арк. 39].

У 1926 р. на Театральний музей було виділено: 50 крб. на устаткування; 75 крб. – наукове приладдя; 150 крб. – відрядження [10, арк. 22]. У січні 1928 р. закладові затвердили відповідний штат – одну посаду керівника та одну посаду служника [4, арк. 1, 3]. Проте у виписках з протоколів засідань І відділу ВУАН та його комісій за 1920–1928 рр., які

зберігаються у фонді О. П. Новицького, вказано, що 23 грудня 1926 р. П. І. Руліна затвердили нештатним керівником Театрального музею при Кабінеті українського мистецтва, оскільки він був нештатним співробітником відділу. В той же день було обрано на посаду нештатного постійного співробітника О. Т. Кисіля, який активно досліджував акторську творчість К. Соленика. І лише 5 січня 1928 р. П. І. Руліна обрали штатним керівником музею [10, арк. 19, 20, 22]. А ось у фонді В. М. Зуммера Трудовий список О. П. Новицького за 1889–1933 рр. свідчить, що 23 грудня 1926 р. Олексію Петровичу було доручено головування Театральним музеєм [16, арк. 16–18]. Проте у Трудовому списку, який міститься у фонді О. П. Новицького, вказано, що його призначили на посаду 14 жовтня 1926 р. Документ завірено печаткою ВУАН [12, арк. 1].

Не зважаючи на матеріальну скруту, дефіцит робочих рук, нестачу приміщення, музей відразу поставив перед собою масштабні завдання: Український театральний музей «повинен бути установою: 1) в якій зосереджуються пам'ятки та матеріали, потрібні для дослідження минулого театру; 2) яка, йдучи врівень з театальною сучасністю, відбиваючи здобутки кожного сезону, змогла б служити за перманентну виставку сучасного театрального мистецтва на Україні, поширюючи таким чином його нові течії поза межі великих центрів театральної культури» [32, с. 7].

Але музей мав бути не тільки установою, яка б інформувала театри про сучасний рівень театрального мистецтва України, а й науковим осередком, котрий, спираючись на багаті матеріали своїх збірок, сам вивчав би історію вітчизняного театру та допомагав би у проведенні таких досліджень. Як наголошував П. І. Рулін, музей не може обмежуватися україномовним середовищем, вивчати український театр, де б він не існував, а й студіювати ту театральну культуру, яка розвивалась і розвивається в межах етнографічної України, оскільки цей театр задовольняє потреби і українців, і нацменшин [34, с. 1, 2].

Протягом 1926–1927 рр. Український театральний музей провадив велику роботу щодо виявлення історично-театрального матеріалу, активно розшукував діячів українського театру, звертався до них з проханням передати речі до музею. Підпорядкування музею ВУАН було позитивним рішенням, гарантувало належне збереження і використання переданих матеріалів, що надходили до нього з різних міст.

За звітами музею 1927–1928 рр., співробітники

намагалися якомога ширше охопити тодішню театральну мережу, переконували театри у необхідності фіксації своєї діяльності, збереження пам'яток та передачі їх до колекцій музею. Втім, більшість театрів ставилася досить інертно до підтримки музейної справи і тільки зрідка надсилали експонати до музею, в основному це були афіші.

Зрушило справу з мертвої точки відрядження керівника музею до низки театрів з метою активізувати процес збирання експонатів. Той відвідав «Березиль», театр імені Шевченка, Одеську держдраму, театр імені Заньковецької. Дбаннями П. І. Руліна вдалося змінити погляд театральних працівників різних рівнів і вони почали тісно співробітничати з Українським театральним музеєм [32, с. 200].

У 1927 р. П. І. Рулін готує до друку збірку «Український театральний музей: завдання і перспективи». Її вихід у світ став своєрідним проривом, адже музей цією невеличкою книжкою звернув на себе увагу громадськості. Автор проводив паралель між Українським театральним музеєм при ВУАН у Києві та музеєм при паризькій «Comedie Francaise», «Дрезденським театральним музеєм», музеєм при Московському художньому театрі та Великому оперному театрі в Москві, а також з музеєм при знаменитому оперному театрі «La Scala» у Мілані. Належне місце у публікації відводилося Державному театральному музею імені А. Бахрушина в Москві, у багатих фондах якого зберігалося все про розвиток театру в Росії [34, с. 1–21].

Крім того, різні аспекти діяльності музею П. Рулін розкрив у низці своїх статей, опублікованих у періодичних виданнях: «Культура і мистецтво» (1928); «Нове мистецтво» (1928); «Kulturchronik» (1929, № 3), «Культуробітник» (1930); «Масовий театр» (1932) та ін. [36, арк. 1–6, 16–17, 32, 52, 57–58].

Протягом 1927–1928 рр. музей був відкритий для публіки. Через свій мінімальний штат, він працював тільки 1–2 дні на тиждень. А втім, за цей час його поріг переступили 1322 відвідувачі, з яких 70 % припало на екскурсії.

Іван Петрович постійно дбав про примноження експонатів музею. Зокрема, вчений офіційно звернувся до Всеукраїнського археологічного комітету (ВУАК) з проханням передати Українському театральному музею всю українську, заборонені за царату п'єси українських авторів [31, с. 68].

Серед найпомітніших експонатів, що надійшли до музею у той період, слід відзначити Сокиринський вертеп із ляльками, переданий Прилуцьким музеєм; «революційну модернізацію» цього вертепу, зроблену 1933 р. студентами Межигірського керамічного

технікуму під керівництвом П. Горбаненка; надзвичайно рідкісні афіші 1840–1860 рр.; вбрання, адреси, стрічки, листування народної артистки М. Заньковецької; документи архіву М. Старицького, театральне вбрання, фото, портрети, зшитки ролей Г. Затиркевич-Карпинської від Ю. Лисенка та О. Стефанович; портрет М. Заньковецької від Остерського музею, багато програм і афіш від О. Андрієвської, Г. Борисоглібської, С. Буди, В. Василька, М. Вороного, П. Єзерського, І. Замичковського, Є. Зарницької, М. Зініної, Л. Квітки, П. Коваленка, Б. Комарова, С. Коханенко, М. Ліницької, професора Г. Писемського, В. Потапенко, Л. Сабініна, Б. Сіманцева, М. Старицької, О. Сулова, А. Токаревої, Г. Юри та багатьох інших. Особливо великі внески зробили: театр імені Франка – близько 600 негативів; «Березіль» – макети, понад 140 негативів, фото тощо; театр імені Заньковецької, театр імені Шевченка, бібліотека імені В. К. П. у Києві, що передала близько 600 книжок драм письменників, видавництво «Рух» та ін. [2, с. 7].

Майже всі матеріали, крім фотовідбитків, що виготовлялися з негативів, дісталися музею безкоштовно. Помітним придбанням було сценічне вбрання М. Л. Кропивницького. Про це йдеться у листі П. І. Рудіна до академіка О. П. Новицького, який датується 22 листопада 1930 р. Водночас Петро Іванович наголошує, що скрутне матеріальне становище музею негативно позначається на його творчих зв'язках. Брак коштів для ремонту приміщення, устаткування спеціальними експозиційними меблями й монтування експонатів (перезнімання, виготовлення відбитків, ремонт й консервативне оформлення макетів тощо) все це перешкоджає розвитку музею. Хоча на всі ці роботи потрібно було приблизно 3000 крб. [20, арк. 4]. Як вказано у виписках з протоколів засідань ВУАК за 1923–1929 рр., музею на 1929 р. було виділено: на устаткування – 2000 крб., наукову роботу – 1500, вітрини – 400, а «на ремонт видати 3000 крб. було просто неможливо» [6, арк. 57].

І все-таки протягом 1929 р. вдалося відремонтувати другий поверх, розробити новий план експонування: нижній поверх повністю відійшов під передреволюційний театр, на верхньому були розташовані революційні театри – драматичні, оперні, робсельтеатри тощо [21, арк. 3, 7]. Хоча штатний розпис залишався незмінним: керівник Театрального музею – 1 чоловік, науковий співробітник – 1 чоловік [9, арк. 2].

Наприкінці 20-х – початку 30-х рр. музей активізує наукову роботу. Про це свідчить лист УТМ, адресований директору Лаврського державного культурно-історичного заповідника про надання

дозволу сфотографувати деякі рукописи з Відділу рукописів та стародруків для того, щоб дізнатися як проходили вистави в Київському Петромогилянському колегіумі [15, арк. 7].

На вимогу президії ВУАН було складено «Список рукописних матеріалів, що їх посідає Театральний музей при ВУАН» та надіслано до канцелярії II-го Відділу ВУАН із супровідною запискою 4 грудня 1930 р. [14, арк. 1–2]. Навіть при тому, що до нього не включено рукописи, які надійшли у 1930 р., він дає змогу оцінити непересічне значення збірки для вивчення історії театру та української культури загалом.

Рукописи поділили на два великі розділи – матеріали до 1917 р. та пожовтневого часу. В свою чергу, вони мали власні підрозділи: листування, біографічні й мемуарні матеріали, також п'єси, вітальні адреси, різні документи. Епістолярний жанр корифеїв українського театру був представлений листами М. Кропивницького до М. Заньковецької, І. Мар'яненка, М. Садовського, О. Сулова, А. Лотоцького; листами І. Тобілевича, Г. Затиркевич-Карпинської, інших діячів культури до М. Заньковецької (серед них автографи Панаса Мирного, А. Чехова, М. Лисенка, М. Старицького, О. Русова). Великий масив становили листи до М. Старицького, В. Короленка, М. Куліша, М. Лисенка, М. Шрага, М. Сумцова, А. Лотоцького, М. Леонтовича, М. Вороного, Д. Яворницького, М. Чубинського, О. Сулова, М. Садовського та ін. Непересічне значення мали автобіографії М. Кропивницького, М. Заньковецької, М. Ліницької, О. Сулова, Ф. Левицького, рукописи ролей Г. Затиркевич-Карпинської, Л. Ліницької п'єси М. Кропивницького, М. Старицького, О. Сулова, О. Олеса та ін. Становлять інтерес і матеріали з історії українського театру, діяльності труп М. Ярошенка, Г. Деркача, протоколи «Київського літературно-артистичного товариства».

Не менш цікавими є документи пожовтневого періоду. Йдеться про листи Театральної ради до багатьох визначних діячів театру: Леся Курбаса та інших березольців, М. Заньковецької, К. Станіславського, М. Луначарського, автографи Л. Гаккебуш, А. Бучми, М. Ірчана, І. Мар'яненка, рукописи ролей, ноти та п'єси як відомих авторів (М. Ірчан, М. Куліш), так і маловідомих [14, арк. 3–4]. Серед рукописних статей, нарисів, часописів та стінгазет, як найцікавіші, можна виокремити статті П. Саксаганського «Про сучасний стан українського театру», Леся Курбаса «Березіль і питання фактури», «Шляхи Березоля», чернетки інформацій про ро-

боту «Березоля» до періодичних видань, стінгазети театру Леся Курбаса, рукописний часопис «Березоля» «Майстерня», матеріали Остапа Вишні, нариси історії багатьох сільських театрів.

Не зважаючи на брак коштів музей у 1929 р. спромігся випустити перший том «Річника Українського театального музею». Він містив такі статті: «Завдання історії українського театру», «Соціальний склад двох провінційних труп 1840-х рр.», «Збудування першого театального будинку в Києві» (П. Рулін); «Нескінчена друком праця І. Франка з історії українського театру», «Стосунки М. Кропивницького з галицькими українцями» (М. Возняк); «До питання про генезу українського театру» (В. Резанов); «До історії першого театального будинку в Києві» (О. Кисіль); «До історії тексту комедії Я. Кухаренко «Чорноморський побит» (Є. Хоменко); «Лист О. О. Русова до М. К. Заньковецької» (З. Ляшевич); «Спогади про український театр» (В. Потаненко); «Згадки про М. Л. Кропивницького» (Ф. Левицький); «Жмутки споминів про М. Л. Кропивницького» (С. Паньківський); «Мої спогади про Г. П. Затиркевич-Карпинську» (В. Петровська-Смирнова); «Г. П. Затиркевич-Карпинська. (Спогади)» (В. Яременко). Окремий розділ становили звіти музею – перша половина належить В. Васильку-Миляйву «Початок театального музею на Україні», а друга – П. Руліну «Праця українського театального музею (1916–1929 рр.)». [32, арк. 7–9, 10–41, 42–76, 77–87, 88–92, 93–110, 111–113, 114–138, 139–150, 151–153, 154–155, 156–171, 172–176, 177–184, 185–187, 188–191, 192–193, 194–197, 198–217, 218–229].

У 1927 р. і 1932-му музей організував дві експозиції для відвідувачів. Остання висвітлювала розвиток українського театру від шкільної драми до сезону 1930–1932 рр. Коли почалися масштабні переслідування та арешти української інтелігенції, ці виставкові заходи почали піддаватися критиці. Опоненти хоча й вказували на їхні методологічні переваги, водночас наголошували, що на відміну від інших театральних музеїв, остання експозиція (1932 р.) «ніяк проте не була на рівні марксистської науки. До цього спричинились й методологічні (еклектичні – націоналістичні й формалістичні) позиції її єдиного автора (відбиті у низці друкованих праць П. Руліна тих же 1929–30 рр.)» [17, арк. 3].

У 1934 р. П. І. Рулін порушує питання про передавання Театального музею у відання Народного комісаріату освіти, обґрунтовуючи це тим, що установа опинилася у системі ВУАН випадково і там не завоювала собі належного місця. У спеціальній за-

писці П. І. Рулін зазначав, що маючи 9 кімнат експозиції (380 кв. м.) й величезну кількість неупорядкованого матеріалу, музей залишався з мізерним штатом на рівні 1927 р., а асигнування були позапланові і вкрай недостатні: за 1927–1933 рр. музей витратив (окрім зарплати) лише 17–18 тис. крб. (з них близько 25 % надійшло не з бюджету Академії). Цих коштів ледве вистачило, щоб оформити експозицію, а про розвиток їй годі було говорити. Січнева сесія ВУАН 1934 р. ухвалила рішення: передати музей у відання НКО. Проте ця постанова не була одразу реалізована й заклад опинився з 1 січня 1934 р. без всякого бюджету [35, арк. 1–2]. Лише через декілька місяців музей все-таки передали Народному комісаріату освіти [30, арк. 1].

Важко переоцінити внесок П. І. Руліна у збереження театральної спадщини, створення фондів музею та їхнє дослідження. Завдяки його зусиллям фонди сучасного Музею театального, музичного і кіномистецтва України – унікальна джерельна база для вивчення історії вітчизняної культури, зокрема театального мистецтва. На жаль, ця постать й досі не посіла належного місця в історії української культури. Мало кому відомий життєвий шлях вченого. З короткої біографії П. А. Руліна дізнаємося, що він народився 28 серпня, був хрещений 15 вересня 1892 р. в Києві. Його батько Іван Петрович (Йоганн Фрідріх) – швед, син небагатого фермера, приїхав до Росії на заробітки та й осів у Києві: працював в одному із відділів фірми Альфреда Нобеля. Мати – Клавдія Вікторівна, у дівочтві Григорович-Барська, належала до старовинного купецького роду, що дав нашій культурі немало талановитих людей. Серед них – відомий архітектор XVIII ст. Іван Григорович-Барський, який побудував у Києві низку церков, що збереглися до наших днів, та його брат Василь – мандрівник, етнограф, письменник. Факт про народження та родовід І. П. Руліна засвідчує виписка з метричної книги [37, арк. 1].

П. І. Рулін закінчив реальне училище, потім навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету. У 1916 р., по завершенні навчання із золотою медаллю, юнака залишають професорським стипендіатом при кафедрі російської літератури. Документом, що підтверджує юридично цю подію, є свідоцтво на право одержання диплома про закінчення Київського університету [38, арк. 1].

З 1924-го по 1934 р. професор П. І. Рулін очолював кафедру театрознавства Музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка. Тут він активно працював над редагуванням Повної збірки творів М. Кропивницького для серії класиків (вийшли

I–III томи), над організацією та редагуванням начерків з історії театру, крім того збирав матеріали для власної монографії про театр в Україні до 1881 р. та книги «Кропивницький актор, драматург і режисер». У 1926 р. П. І. Руліна призначають керівником Українського театрального музею, який став його улюбленим дітищем.

Протягом тривалого часу Петро Іванович був єдиним співробітником музею (не рахуючи сторожа), тому часто залучав своїх студентів, які з великим ентузіазмом допомагали йому. Але першим і безвідмовним помічником завжди була дружина і друг Лідія Миколаївна. Очолював музей П. І. Рулін до самого арешту (до 30 вересня 1936 р.), хоча вже у 1929 р. почалися гоніння, а пізніше й переслідування. За два десятиліття творчої праці (1916–1936 рр.) вчений опублікував близько 155 робіт, їхній список опублікований у книзі «На шляхах революційного театру» [33, с. 339–348].

У серпні 1934 р. Петра Івановича звільняють з Театрального інституту за обвинуваченням у пропаганді ідей українського націоналізму, а 30 вересня 1936 р. вченого заарештовують і засуджують на 6 років таборів за обвинуваченням у контрреволюційній націоналістичній діяльності, виконанні націоналістичних «установок» С. Єфремова, М. Грушевського, О. Вишні та ін. Копія вироку у справі П. І. Руліна, театрознавця, першого директора УТМ від 16 травня 1937 р. зберігається в архіві музею [23, арк. 1].

За тих часів термін він отримав невеликий, а збереження за ним права листування, отримання грошей і посилок вселяла надію на благополучне звільнення. Однак, потрапив П. І. Рулін до одного із далеких колимських таборів, де умови існування були вкрай важкими. У таборі він працював спочатку бухгалтером, а згодом його направили на загальні роботи. Як потім стало відомо, помер вчений від виснаження у червні 1940 р., не доживши 1 року і 9 місяців до свого звільнення.

У 1957 р. Петра Івановича Руліна посмертно реабілітували [22, арк. 1]. У архівах зберігається довідка Верховного Суду УРСР від 5 травня 1958 р. про реабілітацію Руліна П. І., першого директора Українського театрального музею [24, арк. 1].

Отже, УТМ у перший період свого існування пройшов складний період становлення, формування фондів. Через цілу низку політичних, економічних чинників він не зміг реалізувати усі поставлені перед ним завдання. Однак завдяки зусиллям його співробітників, і насамперед професора П. І. Руліна, у музейних фондах вдалося зібрати велику кількість унікальних колекцій та експонатів, було від-

крито експозиції та створено необхідні умови для наукових досліджень театрального мистецтва. Документи з фондів Театрального музею є цінними джерелами для вивчення історії української культури загалом і театрального мистецтва зокрема.

Список використаних джерел

1. Бонь, О. І. Академік Олекса Петрович Новицький як історик культури, організатор пам'яток охоронного та музейного руху : дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / О. І. Бонь : НАН України, Ін-тут історії України. – К., 2000. – 228 с.
2. Василько-Міляєв, В. С. До справи утворення театрального музею / В. С. Василько-Міляєв // Нове Мистецтво. – 1926. – № 8. – С. 7.
3. ІР НБУВ. – Ф. X. – № 18693. – 9 арк.
4. Там само. – № 18718. – 8 арк.
5. Там само. – № 31301–31323. – 23 арк.
6. Там само. – Ф. 279. – № 810. – 62 арк.
7. Там само. – № 857. – 146 арк.
8. Там само. – № 865–869. – 27 арк.
9. Там само. – № 877. – 4 арк. Додаток: 1 арк.
10. Там само. – № 904. – 26 арк.
11. Там само. – № 907. – 72 арк.
12. Там само. – № 2801. – 2 арк.
13. ІР НБУВ. – Ф. 285. – № 1605. – 1 арк.
14. Там само. – Додаток. – 6 арк.
15. Там само. – № 1989. – 8 арк.
16. ІР НБУВ. – Ф. 291. – № 312. – Бланк і окремі аркуші 4+20 арк.
17. МТМК України, архів музею. – № 8474. – 3 арк.
18. Там само. – р. № 10329. – 1 арк.
19. Там само. – р. а. м. № 10330. – 2 арк.
20. Там само. – «Р» архів музею. – Спр. № 10331–4 арк.
21. Там само. – № 10335. – 8 арк.
22. МТМК України, архів Руліна. – Рук. н/доп. – № 11332. – 2 арк.
23. Там само. – н/доп. № 11334. – 1 арк.
24. Там само. – н/доп. № 11335. – 1 арк.
25. МТМК України, архів музею. – № 16846. – 1 арк.
26. Там само. – № 16847. – 1 арк.
27. Там само. – м. р. 16848. – 1 арк.
28. Там само. – № 16849. – 3 арк.
29. МТМК України, архів музею. – «Р» № 16853. – 2 арк.
30. НА ІА НАНУ. – Ф. ВУАК. – № 112. – 136 арк.
31. Полонська-Василенко, Н. Д. Українська Академія наук. Нарис історії / Н. Д. Полонська-Василенко. – К. : Наук. думка, 1993. – Ч. 2. – 215 с.
32. Річник Українського Театрального Музею / під ред. П. І. Руліна. – К., 1929. – 236 с.
33. Рулін, П. І. На шляхах революційного театру / П. І. Рулін. – К., 1972. – 354 с.
34. Рулін, П. І. Український театральный музей: завдання і перспективи / П. І. Рулін. – К., 1927. – 21 с.
35. ЦДАМЛМ. – Ф. 90. – Оп 1. – № 21. – 91 арк.
36. Там само. – Оп. 2. – № 9. – 59 арк.
37. Там само. – Оп. 2. – № 23. – 2 арк.
38. Там само. – Оп. 2. – № 24. – 1 арк.